

İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ TÜRK TARİHİ (İLK TÜRK DEVLETLERİ)

Türk Adının Anlamı

- * *Türk Adının anlamı: Doğan, türeyen veya güçlü, kuvvetli, olgun anlamına gelmektedir.*
- * *“Türk” kelimesi ilk defa siyasi ad olarak, Göktürk Devleti tarafından kullanılmıştır.*
- * *Coğrafi bir ad olarak, ilk defa Bizans kaynaklarında Orta Asya için kullanılmıştır. Anadolu ise XII yy dan itibaren Avrupalılarca Türkiye olarak anılmıştır.*
- * *Millet adı olarak Türk, ilk defa 420 tarihli bir Pers metninde geçmektedir.*
- * *Türk adına ilk defa 5yy da Pers (Sasani), 6yy da Bizans kaynaklarında rastlanmıştır.*
- * *Hunlarla ilgili ilk tarihi belge ise MÖ 318 yılına ait bir Çin belgesidir (anlaşma belgesi).*

Türk adının ne anlama geldiği konusunda ileri sürülen görüşler şunlardır:

- a) Wambery, 1879’da Türk adının Türemek(çoğalmak) fiilinden geldiğini ileri sürmüştür.
- b) Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lûgat’it-Türk adlı eserinde, Türk’e Olgunluk Çağı anlamını verir.
- c) Ziya Gökalp, Türk adının anlamını Türelî(töre sahibi) diye açıklar.

Türklerin İlk Ana Yurdu

- * *Türklerin ana urdu Orta Asya’dır.*
- * *Orta Asya, doğuda Kınan dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibiryâ, güneyde Himalaya dağları ile çevrili geniş bir coğrafi bölgedir.*
- * *Bu coğrafi bölge içinde de Türklerin ilk ana yurdu ise, Altay-Sayan dağlarının kuzeybatısı, Tanrı dağlarının kuzeyi, Aral gölünün çevresi ve Hazar Denizi’nin doğusu olarak belirlenmiştir.*

Türk Göçleri

Göçlerin Nedenleri

- *İklim koşullarının değişmesine bağlı olarak meydana gelen kuraklık, artan nüfusa mevcut toprakların yetmemesi ve bu gelişmelerin sonucunda bölgede geçim sıkıntısının ortaya çıkması*
- *Türk boyları arasındaki siyasal anlaşmazlıklardan dolayı ortaya çıkan savaşlar*

- Dış baskılardan (Çin, Kitan ve Moğol) dolayı Türklerin bağımsızlıklarını kaybetmek istememeleri
- Salgın hayvan hastalıkları ve otlakların yetersiz hale gelmesi

Göçlerin Sonuçları

- Orta Asya kültür ve medeniyeti dünyanın değişik yerlerine yayılmıştır.
- Orta Asya'da kalan boylar Hunların yönetiminde ilk Türk devletini kurmuşlardır.
- Farklı bölgelerde Türk devletleri kurulmuştur.
- Batıya giden Türkler, Kavimler Göçü'nü başlatmışlardır.
- Türkler değişik kültür çevreleriyle etkileşim içine girmişlerdir.
- Kalabalık nüfuslarla ve farklı dinlerle karşılaşan bazı Türk boyları milli benliklerini kaybetmişlerdir. (Bulgarlar, Macarlar gibi)
- Gittikleri bölgelerdeki topluluklara, hayvanları evcilleştirmeyi, madenciligi, at-tekerlek kültürünü öğretmişlerdir.

Türklerin atı evcilleştirmeleri ve tekerleği kullanmaları çok uzak bölgelere göç etmelerine yardımcı olmuştur.

Türklerin çok çeşitli bölgelere yayılması, Türk tarihinin bir bütün halinde incelenmesin engellemiştir.

ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

Asya Hun (Büyük Hun) İmparatorluğu

- * Kutlu ülke Ötüken merkez olmak üzere Orhun ve Selenga nehirleri çevresinde kurulmuştur.
- * Hunlar'a ait ilk belge MÖ 318 yılına ait Hun prensleri ile Çin arasında yapılan bir antlaşmadır.
- * M.Ö. III. Yüzyılın ikinci yarısında Hunlar, Çinlilere karşı büyük bir güç haline gelmişlerdir.
- * Çinliler, Hun akınlarına engel olabilmek için kuzey sınırlarında bir duvar örmeye başlamışlardır. Bugün "**Çin Seddi**" diye bildiğimiz bu duvar M.Ö. 214 yılında tamamlanmıştır.
- * Mete, Tunguzları, Yüeciler'i ve Vusunlar'ı yendi.
- * Çinlilerle mücadele eden Mete Han'ın asıl düşüncesi, Çin'i etkisiz hale getirmektir. Çin'i yıllık vergiye bağlayan Mete, gücünün sembolü olarak Çinli bir prensesle evlenmiştir.
- * Kalabalık Çin nüfusu içinde Türklerin **asimile** olmasından çekinen Mete, Çinlilerle antlaşma yapmış ve onlarla dost kalmayı tercih etmiştir. **(Mete ulusçu bir politika takip etmiş, vatan millet sevgisini ortaya koymuştur.)**
- * Mete Han'dan sonra Hunlar zayıflamıştır.

Parçalanma Sebepleri:

- İç mücadeleler ve Çin'in entrikaları
- İpek Yolu'nun elden çıkması
- Prenslar arasındaki taht kavgaları
- * Çin'in egemenliğine girmek isteyen Hohanyeh ile Çiçi arasındaki mücadele sonunda Hun devleti doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı.
- * Hohan-yeh yönetimindeki Doğu Hunları Çin'in egemenliğine girdi. Batı Hunları ise Çin tarafından ortadan kaldırıldı.

* Çin'in egemenliğinden kurtulan Doğu Hunları, MS 48 yılında Kuzey ve Güney Hunları olmak üzere ikiye ayrıldılar.

* Kuzey Hunları batıya doğru göç ettiler. Batıya doğru göç eden bu Türkler kavimler göçünü başlattılar.

Mete Han'ın Tarihteki Önemi

– Türk soyundan olan bütün toplulukları kendi yönetimi altında toplamıştır.

– Tung-huların ısrarlı toprak istekleri karşısında “Toprak milletindir, onu kimse veremez.” diyerek ilk defa vatan ve millet sevgisini ortaya koymuştur.

– Çin'i mağlup etmesine rağmen Türklerin Çin'e yerleşmesine karşı çıkmış; Çin'den yıllık vergi almakla yetinmiştir.

– Günümüzde de pek çok devlet tarafından örnek alınan bir ordu sistemi kurmuştur (Onlu Sistem).

* Bu dönemde, Çinlilerin propagandasıyla Hun beyleri birbirine düşmüştür. Mete'nin ölümünden sonra zayıflayan Hunlar, önce Doğu ve Batı olarak sonra da Güney ve Kuzey olarak parçalanmışlardır.

Kavimler Göçü

Aral Gölü çevresinde toplanan Hun boyları Orta Asya'daki Çin baskısı ve kuraklık nedeniyle IV. Yüzyılın ortalarından itibaren batıya doğru göç ederek barbar kavimleri Roma İmparatorluğu üzerine saldırmaları sonucunda Kavimler Göçü olmuştur (375).

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

– Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır (395).

– Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır (476).

– Avrupa'da yeni milletler ortaya çıkmış ve yeni devletler kurulmuştur. Böylece Avrupa'nın günümüze kadar gelen etnik yapısı oluşmuştur.

– İlk Çağ'ın sonu Orta Çağ'ın başlangıcı kabul edilmiştir.

– Feodalite (Derebeylik) rejimi ortaya çıkmıştır.

– Avrupa'da Hun Devleti kurulmuştur.

– Hristiyanlık barbar kavimleri arasında yayılmıştır.

Orta Çağ'da Avrupa

Kilise ve Papalık

* Orta Çağ'da Katolik Kilisesi siyasal, dinsel ve ekonomik alanlarda güçlenmiştir.

Katolik Kilisesi'nin güçlenmesinde;

– Papa'nın Avrupa krallarına taç giydirerek krallıklarını onaylaması

– Siyasal yapının parçalanması

– Skolastik düşüncenin yaygınlaşması (**Skolastik düşünce:** Avrupa'da kilisenin etkisi altında gelişen, gerçeklere sadece kilisenin gösterdiği yolla ulaşılabileceğini savunan, deney ve gözleme karşı olan Orta Çağ görüşüdür. Bu düşünce deney ve gözleme karşı olduğu için bilimin gelişmesini engellemiştir.)

– Kilisenin kişileri dinden çıkarma (**aforo**), bir bölgede yaşayanları dinsel faaliyetlerden men etme (**enterdi**) ve para karşılığında günah çıkarma, cennetten yer satma (**endülüjans**) yetkilerinin bulunması etkili olmuştur.

* Orta Çağ'da kurulan devletlerin birçoğunda hükümdarlar egemenliklerini dine dayandırmışlardır. Ortaya çıkan laik olmayan devlet anlayışında din adamları devlet yönetiminde etkili olmuşlardır.

Feodalite (Derebeylik)

*Feodalite, Kavimler Göçü'nden(376) ve Batı Roma'nın yıkılmasından(476) sonra merkezi otorite boşluğu nedeniyle doğmuştur.

*Siyasal ve askeri gücü elinde bulunduran, toprağın mülkiyetine veya imtiyazına sahip olan bir senyörler (derebeyler) sınıfı ile bu sınıfa bağımlı köleler sınıfının oluşturduğu idari düzene **feodalite** denir.

Feodalite Rejiminin Özellikleri

-Feodalite rejiminin kurulmasından sonra Avrupa'da siyasal birlik bozulmuş, küçük yönetim birimleri ortaya çıkmıştır.Derebeylik yönetimi, IX. Yüzyılda Fransa'dan bütün Avrupa'ya yayılmış ve bütün Orta Çağ boyunca devam etmiştir.

– Feodalitede himaye sistemi esastır.Himaye eden “**Süzeren**”, himaye edilen “**Vasal**” olarak adlandırılmıştır.

-Feodalite rejiminde, halk arasında eşitlik yoktu.Avrupa'da halk; **soylular(senyörler), rahipler, burjuvalar ve köylüler(hür köylüler ve köleler-serfler)** diye sınıflara ayrılmıştır.Bu nedenle Orta Çağ'da Avrupa'da sosyal adalet sağlanamamıştır.

-Toprakların mülkiyeti soyluların elinde toplanmıştır.Orta Çağ'da kapalı bir ekonomik politika izlendiği için halk sermaye birikimine sahip olamamıştır.

Feodalite Rejiminin Zayıflamasında;

-Haçlı Seferleri sırasında derebeylerin ölmesi veya ordularını kaybetmesi

-Barutun ateşli silahlarda kullanılmaya başlanması (top)

-Avrupa'da sürekli orduların kurulması

-Yeni Çağ başlarında Coğrafi Keşiflerin yapılmasından sonra ticaretin gelişmesi ve tarımsal faaliyetlerin gerilemesi

-Papa ile krallar arasındaki mücadelenin krallar lehine sonuçlanması gibi gelişmeler etkili olmuştur.

Avrupa Hun Devleti (376-469)

*Batıya doğru yönelen Türklerin bir kolu Kafkaslardan Anadolu'ya, Erzurum ve Malatya civarlarına geldiler.

*Balamır komutasında batıya doğru yönelenler ise Avrupa'ya geldiler.Avrupa'da kurulan ilk Türk devletidir.

*Avrupa Hun Devleti'nin dış politikası Uldız döneminde belirlenmiştir.Bu politikaya göre Bizans İmparatorluğu baskı altında tutulacak ve Germen kavimlerine karşı Batı Roma İmparatorluğu ile işbirliği yapılacaktır.

*Uldız döneminde Hunlar, Tuna Irmağı'nı geçerek Roma İmparatorluğu topraklarına akınlar düzenlerken Kafkaslar yoluyla da Anadolu'ya girmişlerdir.Antakya ve Urfa'yı kuşatan Hunlar, Anadolu'da kalmayıp Azerbaycan üzerinden Karadeniz'in kuzeyindeki topraklarına geri çekilmişlerdir (398).**Böylece Türkler Anadolu'ya ilk kez ayak basmışlardır.**

*Avrupa Hunları, Uldız, Karaton ve Rua zamanında Bizans ile savaşarak Batı Roma ile iyi geçindiler.

*Attila da Uldız'ın siyasetini uygulayarak Bizans baskı altına aldı.Attila'nın amacı, büyük bir devlet kurmak, Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarını egemenliği altına almaktır.

*Avrupa Hunları en güçlü dönemlerini Attila döneminde yaşadılar.

*Attila, 434 yılında Bizans 'la **Margos Antlaşması** 'nı yapmıştır. Antlaşmaya göre;

-Bizans, Hunlara ödemekte olduğu vergiyi iki katına çıkaracak,

-Bizans, Hunlara bağlı kavimlerle antlaşma yapmayacak,

-Ticari ilişkiler sınır kasabalarında devam edecek,

-Bizans, elindeki Hun esirleri iade edecek.

I. Balkan Seferi (441-442): Bizans 'ın Margos Antlaşması 'nın hükümlerine uymaması üzerine gerçekleşti. Bizans 'la yapılan antlaşma ile Attila Bizans 'ın ödediği vergiyi artırdığı gibi bazı sınır kalelerini de ele geçirdi. Bu seferden sonra Avrupa Hunlarına Balkanların yolu açılmış oldu.

II. Balkan Seferi (447): I. Balkan Seferi 'nden sonra Bizans 'ın antlaşmada öngörülen vergiyi ödemediği için gerçekleşti. Sefer sonunda yapılan **Anatolios Antlaşması** 'na göre;

-Bizans, ödediği yıllık vergiyi üç katına çıkaracak,

-Bizans, yüklü bir savaş tazminatı ödeyecek

-Tuna 'nın güneyindeki yerler askerlerden arındırılacaktı.

*Bundan sonra Batı Roma üzerine sefere çıktı. Bir yıl önce kendisine evlenme teklifinde bulunan Romalı Prensesi, Roma topraklarının yarısının çeyiz olarak verilmesi koşuluyla zevceliğe kabul ettiğini bildirdi.

*Bu isteği reddedilen Attila I. Galya (Fransa) seferine çıktı. Meşhur Romalı komutan Aetius 'la 451 yılında Paris yakınlarında yapılan savaşta her iki taraf da büyük kayıplar verdi.

*452 Roma (İtalya) seferine çıkan Attila, Papanın isteği ve eski bir uygarlık merkezi olan Roma 'ya zarar vermemek için geri döndü.

*Attila 'nın ölümünden sonra Avrupa Hunları yıkıldı.

Dağılma Sebepleri:

-Attila 'dan sonra başa geçenlerin Yetersizliği.

-İç karışıklıklar ve Germen kavimlerinin isyanı.

-Hun nüfusunun azlığı.

*Avrupa Hunları, Karedeniz in batı kıyılarına yerleştiler ve Hristiyanlaşarak yerli kavimler içerisinde eriyerek yok oldular.

*Avrupa Hun 'larının yerine Orta ve Güney Avrupa 'da Macarlar ve Bulgarlar devlet kurdular.

I. Göktürk Devleti (552-630)

*Göktürkler Türk adıyla kurulan ilk devlettir. Başkentleri Ötüken, ilk hükümdarları Bumin Kağan 'dır. Avar Devletinde demircilikle uğraşan Göktürkler, Töles 'lerin isyanını bastırdıktan sonra Avar 'lara karşı isyan ederek bağımsızlıklarını elde ettiler.

*Devlet geleneklere göre ikiye ayrıldı: Doğuyu yöneten Bumin Kağan ülkenin batı bölgesini kardeşi İstemi Yağbu 'ya bıraktı.

*İstemi Yabgu, İpek Yolunu elinde tutabilmek için Akhunlar 'a karşı Sasanilerle anlaştı. Akhun toprakları Göktürk 'lerle Sasaniler arasında paylaşıldı.

*Sasaniler 'in İpek Yolunu ele geçirebilmek için Akhun topraklarının tümünü ele geçirmeye çalışması üzerine İstemi Yabgu, Bizans ile anlaşarak Sasanilerle savaştı.

Not: Göktürk-Bizans ittifakı sonucu zayıflayan Sasani Devletine Hz. Ömer zamanında Müslümanlar son vermiştir.

Göktürklerin İkiye Ayrılması:

Çinlilerin Göktürk Devleti'nin içişlerine karışması sonucunda 582 tarihinde ülke ikiye ayrılmıştır.,

*Mukan Kağandan sonra başa Tapo geçti.

*Çin seferinden dönerken beraberinde getirdiği rahiplerin etkisinde kalarak Budizm'e ilgi duydu. Ülkede Budist tapınakları ile Buda heykellerinin yapılması halkın tepkisine neden oldu.

*İstemi Yabgu'nun yerine geçen Tardu, Çin entrikalarının da etkisiyle kendisini Kağan ilan etti.

*Tapo'nun yanlış siyaseti, Tardu'nun ihtirası ve Çin'in entrikaları sonucu Göktürkler ikiye ayrıldı.

*Doğu Göktürk Devletinin başına Tapo'dan sonra İşbara geçti. İşbara dan sonra Doğu Göktürkleri 630 yılında Çin'in egemenliği altına girdi.

*Batı Göktürk Hükümdarı Tardu, Doğu ve Batı Göktürkleri birleştirmek için uğraştı. Çin üzerine seferler düzenledi. Su kaynaklarının Çin tarafından zehirlenmesi üzerine büyük kayıplar verdi.

*Tardu, İran ile mücadele ederek topraklarını genişletti.

*Güçlerini kaybeden Batı Göktürkleri de 659 yılında Çin egemenliğine girerek yıkılmışlardır.

II. Göktürk (Kutluk) Devleti (682-745)

* Göktürkleri Çin esaretinden kurtaran Kutluk (İlteriş) Kağan, II. Göktürk Devleti'ni kurmuştur.

Kutluk Kağan'ın Çin'e yaptığı seferlerin nedenleri:

– Türklerin Orta Asya'daki en büyük rakipleri olan Çin'i baskı altında tutmak istemeleri

– Yeni kurulmuş olan devletin yiyecek, giyecek ve at gibi gereksinimlerini karşılama düşüncesi.

682-687 yılları arasında 46 akın yapıldı. Bu akınlarda pek çok Çin şehri tahrip edildi. Büyük miktarlarda ganimet ele geçirildi.

*Kutluk Kağan'dan sonra çocukları Bilge ve Kültigin küçük oldukları için kardeşi Kapgan Kağan geçti.

Kapgan Kağan devletin dış politikasını üç ana temel üzerine kurdu:

– Çin'i baskı altında tutmak

– Çin'de dağınık halde yaşayan Türkleri bir devletin bünyesinde toplamak

– Asya'daki bütün Türk boylarını Göktürk bayrağı altına toplamaktı.

* Kapgan Kağan döneminde Çin, ülkesinde bulunan Türkleri serbest bırakarak, büyük miktarlarda tohumluk darı, tarım aletleri ve kumaş vermek zorunda kalmıştır. Kapgan Kağan, Moğol Kitanları, Kırgızları yendi.

*Kutluk Devleti'nin en güçlü olduğu dönemler Kutluk Kağan'ın oğulları Bilge Kağan ve kardeşi Kül Tigin dönemleri olmuştur. Bilge Kağan zamanında isyan eden Türk boyları itaat altına alındı. Çin yenilgiye uğratıldı.

* Vezir Tonyukuk ise danışman olarak Kutluk Devleti'nin siyasetinde önemli rol oynamıştır.

* Bilge Kağan öldükten sonra Kutluk Devleti'nde iç karışıklıklar başlamıştır. Basmil, Karluk ve Uygur Türkleri Kutluk Devleti'ne son vermişlerdir.

Göktürklerin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi

- Tarihte *Türk* adını taşıyan ilk devlettir.
- İslamiyetten önce kurulan *Türk* devletleri içinde en geniş sınırlara sahip ve en güçlü olanıdır.
- Göktürkler Batı Türkistan'ın Türkleşmesini sağlamışlardır.
- Gelişmiş bir yazı ve takvim kullanmışlardır.
- Orta Asya'da yaşayan Türklerin Bizans'la ilişkileri Göktürkler zamanında başlamıştır.
- Göktürlere ait Orhun Kitabeleri, Türk tarihinin ve Türk edebiyatının ilk yazılı eserlerindendir.
- Kendisinden sonra gelen Türk devletlerine her türlü imkansızlık içinde dahi bağımsızlıkları elde etme ve koruma bilincini vermiştir.

Uygur Devleti (744-840)

* Bu devletin kurucusu Kutlug Bilge Kül Kağan'dır. Başkenti Orhun kıyısındaki Ordubalık (Karabalgasun) tır.

* Doğu Türkistan'a yerleşen Uygurlar, diğer Türk boylarını egemenlikleri altına aldılar. Uygurların en önemli özelliği yerleşik hayatı benimseyen ilk Türk toplumu olmalarıdır. Bu nedenle tarım, sanat ve ticarete ilerlemişlerdir. Mani dinine ait tapınaklar yaparak mimaride gelişme göstermişlerdir.

* **Böğü Kağan zamanında kabul edilen Mani dininin Uygurlar üzerindeki etkileri:**

Olumsuz Etkisi: Hayvani gıdaları yemeyi yasakladığı için Uygurların savaşçılık özelliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.

Olumlu Etkisi: Uygurlar bu dinin etkisiyle yerleşik hayata geçmişler; bilim ve sanatta önemli eserler meydana getirmişlerdir.

* Matbaayı ve kağıdı kullanan ilk Türk devletidir.

* Uygurlar, XIII. Yüzyılda Cengiz Han'ın egemenliğini kabul etmişlerdir. Bundan sonra Moğollar Uygur Türklerini önemli görevlere getirmişlerdir. Uygur yazısı, Moğolların da yazısı olmuştur. Uygurlar, diğer Türk toplulukları ile birlikte Moğolların Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Çağatay ve Özbek Türkleri bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Diğer Türk Devletleri ve Toplulukları

Avarlar

* Göktürlere yenildikten sonra Romanya'ya göç ederek devlet kurdular. İki yüzyıldan fazla Avrupa'nın önemli bir kısmına egemen oldular.

* Avarlar birçok Slav topluluğuna baskı yaparak, onların Doğu Avrupa ve Tuna havzasına inmelerine neden oldular. Böylece bugünkü Slav topluluklarının oluşmasında önemli rol oynadılar. Ayrıca Slav topluluklarının devlet ve askeri teşkilatlarında etkili oldular.

* Üzengiye ilk defa Avrupa'ya getirenler Avarlar oldular.

* Tarihte İstanbul'u ilk defa kuşatan Türk devletidir. Avarlar Sasanilerle işbirliği yaparak İstanbul'u iki defa kuşattılar.

* Franklar tarafından yıkıldılar (805).

Bulgarlar

* Hazarların baskıları sonucunda Tuna ve Kama(İtil,Volga) Bulgarları diye ikiye ayrıldılar.

* **Tuna Bulgarları** Avrupa'ya giderek devlet kurdular ve Boris Han zamanında(864) Hristiyanlığı kabul ederek Türklük özelliklerini kaybettiler.Tuna Bulgar Devleti'ne 1018'de Bizanslılar son verdiler.Bulgarlar, XIV. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı hakimiyetine girdiler.Bugünkü Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Osmanlıların Anadolu'dan Rumeli'ye yerleştirdiği Türkmenlerin soyundandır.

* **Kama (İtil, Volga) Bulgarları** Müslüman tüccarların etkisiyle Almış Han zamanında (X. Yüzyıl başları) İslamiyeti kabul ettiler.Batu Han zamanında Moğollar (Altın Orda Devleti Hükümdarı Batu Han), Kama Bulgarlarına son verdiler.Kazan Türkleri adıyla da bilinirler.

Hazarlar

* Hazarlar, İtil ve Don ırmakları çevresine hakim oldular.

* Yahudiliği benimseyen tek Türk devletidir.Din konusunda hoşgörülü olmuşlardır.

* Müslüman Araplarla savaşan ilk Türk devletidir.Hz. Osman zamanında Müslüman Arap ordularını durdurdular.

* Hazarlar, Rusları etkileyerek, devlet ve ordu teşkilatı yönüyle Rus knezliklerine örnek oldular.

* Hazar Denizi'ne adlarını verdiler.

* Peçeneklerin saldırılarıyla zayıflayan Hazarlar, Rus saldırılarıyla dağıldılar (958).

Macarlar

* Peçeneklerin baskısıyla Ural ve İtil bölgesinden bugünkü Macaristan'a göç ettiler.

* Almanların doğuya yayılmalarını önleyerek Slavların birlik oluşturmalarını engellediler. Balkan kavimlerinin Germanleşmesine engel olmuşlardır.

* Hristiyanlığı kabul ederek Türklük özelliklerini kaybettiler.

Peçenekler

* Seyhun Nehri ile Aral Gölü kıyılarında yaşarken Oğuz baskıları ile Karadeniz'in kuzeyine geldiler.

* Kumanlarla birlikte Rusların Karadeniz'e inmelerine engel oldular.

* Oymaklar halinde yaşamış ve devlet kuramamışlardır.

* Bizans'ın entrikalarıyla zayıflamışlar, Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusundan Büyük Selçuklu tarafına geçerek Selçuklulara yardımcı olmuşlardır.

Kıpçaklar (Kumanlar)

* Balkaş Gölü ile İrtiş Irmağı arasındaki bölgede yaşarken Moğol kabilelerinin baskısıyla batıya göç ettiler.

* Peçeneklerle birlikte hareket ederek Rusların Karadeniz'e inmesini engellediler.

* Macaristan'a göç eden Kıpçak toplulukları Hristiyanlığı kabul ederek Türklüklerini kaybettiler.Oğuzlarla yaptıkları mücadeleler "**Dede Korkut Hikayeleri**"ne , Ruslarla olan mücadelesi "**İgor**" destanlarına konu olmuştur.

* Uzun boylu, mavi gözlü, sarışın olmalarıyla Türk soyunun en güzel görünümlü boyudur.

Oğuzlar (Uzlar)

* Türk milletinin en kalabalık ve tarihte hem siyaset hem de uygarlık alanında en büyük rolü oynayan koludur.

* Topluca İslamiyeti kabul ettiler. Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti, Anadolu'da kurulmuş olan Türk beylikleri, Akkoyunlu Devleti, Karakoyunlu Devleti ve Safevi Devleti Oğuzlar tarafından kurulmuştur.

* Romanya'nın Dobruca bölgesine yerleşen bir kısım Oğuzlar, bugünkü **Gagavuzların** atalarını oluşturdular.

* Günümüzde Türkmenistan, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan, Türkiye, Kıbrıs ve Balkanlarda yaşayan Türklerin ataları Oğuzlardır.

Sabirler (Sibirler-Sabarlar)

* V. Yüzyılda Avarların baskısı sonucunda Kafkasya'nın kuzeyine yerleştiler. Sibiry'a ismini bu kavimden almıştır.

* Bizans'a karşı Sasanilerle birleşerek Anadolu'ya girdiler ve Kayseri, Ankara ve Konya'ya kadar ilerlediler.

Türgişler

* Göktürklerin yıkılmasından sonra Göktürklerin mirası üzerinde devlet kurarak bu bölgedeki dağınık Türk kabilelerini tek yönetim altında topladılar.

* Emevilerle mücadele ederek, Maverâünnehir bölgesindeki Türkleri ve yerli halkı Emevi saldırılarına karşı korudular. Böylece Orta Asya'nın Araplaşmasını önlediler.

* Soğd alfabesinden faydalanarak bir Türk alfabesi yaptılar. Çin parasında benzer ilk (Türk parasını) Türgiş parasını Baga Tarkan kendi adına bastırmıştır.

* Karluklar 766 yılında Türgiş Devleti'ne son verdi.

Kırgızlar

* Uyurları yıkan Kırgızlar Ötüken'e yerleşip devlet kurdular. 1207'de Moğolların egemenliğine girdiler. Kırgızlar, Moğol hakimiyetine giren ilk Türk kavmi oldu.

* Bugün aynı isimle varlıklarını devam ettirmekte olan bu medeniyetin 400.000 beyitlik **Manas Destanı** meşhurdur.

* Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması üzerine başkenti Bişkek olan Kırgızistan Cumhuriyeti'ni kurdular.

Karluklar

* Talas Savaşı'nda Müslüman Arapların (Abbasilerin) yanında yer alarak Orta Asya'nın Çinlileşmesini engellediler.

* İslamiyeti topluca kabul eden ilk Türk boyudur.

* İlk Türk-İslam devleti olan Karahanlıların kurulmasında etkili oldular.

* 1221 yılında Moğol hakimiyetine girerek bağımsızlıklarını kaybettiler.

İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık

Toplum Yapısı

* İlk Türk Devletlerinde aile sosyal hayatın en küçük birimiydi.

Oğuş (aile)-**urug**(aileler birliği,sülale)-**boy- budun** (millet) – **il**(devlet)

* İl dağıldığında, onu oluşturan alt birlikler (aile, sülale, boy, budun) aynen özelliklerini korurlardı. Bu nedenle, yıkılan bir Türk devletinin yerine yenisinin kurulması kolaylaşırdı. Eski Türk devletlerindeki bu sosyal teşkilat, Türklerin tarih sahnesinden silinmemesinde önemli rol oynamıştır.

Devlet Yönetimi

* *Hükümdarlığın kaynağı ilahi idi ve kutlu hanedan soyundan olanlar hükümdar olabiliyorlardı. Hükümdarlık yetkisinin Gök Tanrı tarafından verilmesi yetkisine **KUT** denirdi.*

Eski Türklerde, devlet yönetme görevinin Hükümdarlara Tanrı tarafından verildiğine olan inanç halkın Hakan'a mutlak bağlılığını sağlamıştır.

* **İlk Türk devletlerinde hükümdarlık sembolleri:**

Otağ (hakan çadırı), **örgin** (taht), **kotuz** (sorguç), **tuğ** (sancak), **yay** ve **davuldur**.

* *Türklerde hükümdarlar ülkeyi törelere, gelenek ve göreneklere göre yönetirlerdi. Hükümdarların görevi dağınık boyları toplamak, halkın ihtiyaçlarını gidermek, toplumda adalet ve eşitliği sağlamak, halkın huzur ve güvenliğini sağlamaktır.*

* *Türklerde iktidarı ve hükümdarı kontrol eden, savaş ve barış gibi konularda devleti ilgilendiren önemli konuları görüşen ve **kurultay** adı verilen bir meclis bulunuyordu.*

* *Bazı Türk hükümdarları kurultayın aldığı kararların bir kısmını uygulamamıştır. Bu durum kurultayın danışma meclisine benzediğini göstermektedir.*

* *Osmanlılara kadar Türk devletlerinde “**Ülke toprakları hükümdar ailesinin ortak malıdır.**” Anlayışı devam etmiştir.*

Bu uygulamanın sonuçları şunlardır:

-Aile üyeleri arasında sık sık taht kavgaları yaşanmıştır.

-Türk devletleri kısa sürede parçalanmış ve yıkılmıştır. Ayrıca irili ufaklı birçok devletin kurulmasına neden olmuştur.

-İç mücadeleler Türk devletlerinin zayıflamasına ve dış müdahalelere ortam hazırlamıştır.

Ordu

* *Türk devletlerinde hemen her Türk savaşa hazır olduğundan, askerlik özel bir meslek sayılmazdı. Türk ordusunun temeli, atlı askerlerden meydana gelmiştir.*

* *Düzenli ve disiplinli ilk Türk ordusunun kurucusu Mete Han'dır. Mete Han, Türk ordusunu “**onlu sistem**”e göre teşkilatlandırmıştır (Onbaşı, Yüzbaşı, Binbaşı ve Tümenbaşı gibi).*

Hukuk

* *Eski Türklerde yazılı hukuk yoktu. Türklerin âdet, gelenek ve göreneklerinden oluşan yazısız hukuka “**töre**” (türe) denilirdi. Hükümdar başta olmak üzere herkes töreye uymak zorundadır. Bu durum İslamiyetten önceki Türklerde kanun üstünlüğü ilkesinin benimsendiğini gösterir.*

* *Bununla beraber, törenin anayasa niteliğinde, **adalet, eşitlik** ve **iyilik** gibi değişmez ilkeleri vardı.*

* *Töreye göre devlete başkaldırma, asker kaçakları, adam öldürme ve namusa tecavüz etme gibi büyük suçların cezası ölümdür. Hırsızlara çaldığı malın on katı ödetilirdi. Daha hafif suç işleyenler de on güne kadar hapisle cezalandırılırdı. Göçebe olarak yaşadıkları için uzun süreli hapis cezası uygulanmamıştır.*

* *Türklerde sosyal sınıf farklılıkları ve kölelik yoktur. (göçebe yaşam olduğu için)*

* Uygurlarla birlikte hukuk daha sağlam ve şekilci bir nitelik kazanmıştır. Ticaret hayatının gelişmesi, kişiler arasındaki ilişkilerin **“kanıtlanabilir”** nitelikte olmasını gerektirdiğinden yazılı ve tanıklı sözleşmeler önem kazanmıştır. Türk hukuku ilk defa Uygurlar tarafından yazılı hale getirilmiştir.

* Türklerde ceza işlerinin kesin hükme bağlanması ve devlet tarafından takip edilmesi toplumda “kan gütme” geleneğini engellemiştir.

Din ve İnanış

* Türklerde en eski din Gök Tanrı dinidir. Gökten başka bazı dağ, ırmak, vadi gibi varlıklarda birtakım gizli güçlerin bulunduğu inanılırdı.

* **Yuğ** denilen ölü gömme törenleri vardır. (Türklerde ölen kişinin ardından yas tutulur).

* **Kurgan** denilen mezarların başlarına **Balbal** denilen basit heykelcikler dikmişlerdir.

* Bu arada Güneş ve Ay kutsal sayılmıştır. Eski Türklerde tanrı, sonsuzdur ve herhangi bir şekle sokulamaz. Bundan dolayı Türklerde putçuluk olmadığı gibi putları korumak için yapılan tapınaklar da yoktur.

* Öldükten sonra dirilmeye inanan Hunlar, ölümlerini günlük eşyalarıyla birlikte gömerlerdi. Türklerdeki tek Allah inancı ve yeniden dirilme düşüncesi Türklerin İslam dinini kolaylıkla benimsemelerinde etkili olmuştur. Türkler Maniheizm, Budizm, Nasturizm (tabiatçılık), Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi inançları kabul etmişlerdir.

* Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler ve Kumanlar Hristiyanlığı kabul ettiler. Uygurlar, Budizm ve Mani dinlerini benimsediler. Hazarlar arasında Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet yayıldı. Uygurlar ve Hazarlar din konusunda hoşgörülüdürler.

* İslamiyet dışındaki dinleri benimseyen Türk boyları, bulundukları coğrafyada azınlıkta kalmanın da etkisiyle bir süre sonra Türklük özelliğini kaybetmişlerdir.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

* Hunlar ve Göktürkler dönemlerinde göçebe bir hayat süren halk çadırlarda yaşıyordu. Türklerin yaşadıkları coğrafi şartlar hayvancılık faaliyetlerini öne çıkarmıştır.

* Türkler Uygurlar döneminde yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu gelişmeler sonucunda Türklerde mimari gelişmiş, şehircilik ve şehir kültürü ortaya çıkmıştır.

* Türk devletlerinde sosyal hayat sınıfsızdı. Başarılı olan bir kişi en üst görevlere kadar çıkabilirdi. Ayrıca Türklerde kölecilik anlayışı yayılmamıştır.

* Elverişli bölgelerde tarım faaliyetleriyle uğraşmıştır. Türkler arpa, buğday ve darı gibi tahılları yetiştirmişlerdir.

* Yenilgiye uğratılan ve egemenlik altına alınan ülkelerden alınan yıllık vergiler ve halktan toplanan vergiler Türk ekonomisine destek olmuştur.

* Türkler yakın komşularıyla yoğun ticari ilişkilerde bulunmuşlar, ticaret yaptıkları ülkelere canlı hayvan, konserve et, deri, kösele, kürk ve hayvani gıdalar satmışlardır.

* Türklerin yaşadıkları topraklardan geçen İpek ve Kürk Yolları Türk devletlerine önemli ölçüde gelir sağlamıştır.

Dil ve Edebiyat

* Sözlü edebiyat gelişmiştir. Bunlar: **Sagular**, Türklerin cenaze törenlerinde söyledikleri şiirlerdir. **Koşuk**, şölenlerde kopuz eşliğinde söylenip çalınan, aşk ve doğa konularını işleyen eserlerdir. **Savlar** ise atasözleridir. **Destanlar** da bağımsızlık, vatanın kutsallığı, birlik ve beraberlik, kahramanlık konularını işleyen eserlerdir.

* **En Eski Türk destanları:**

Sakalar— **Alp Er Tunga** ve **Şu**,

Asya Hunları— **Oğuz Kağan**,

Göktürkler—**Bozkurt** ve **Ergenekon**,

Uygurlar— **Türeyiş** ve **Göç**

Kırğızlar— **Manas destanı**.

* **Türklerin en eski yazıtları, 6. yüzyıla ait Yenisey Yazıtları ile 8. yüzyıla ait Orhun Yazıtları'dır.**Yenisey Yazıtları, Yenisey Irmağı dolaylarında bulunmuş olup Kırğız Türklerinin mezar taşlarına yazdıkları yazılardır.

* Orhun Yazıtları, II.Göktürk Devleti (Kutluk Devleti)'nin hükümdarlarından **Bilge Kağan** (735), kardeşi **Kül Tigin** (732) ve vezir **Tonyukuk** (727) adına dikilmiştir.Bilge Kağan ve Kül Tigin adına dikilen yazıtlar **Yoluğ Tigin** tarafından yazılmıştır.Orhun Yazıtlarındaki yazılar, 1893 yılında **Danimarkalı Thomsen (Tomsen)** tarafından okunmuştur.

* Orhun Yazıtları, Türk tarihinin ve Türk edebiyatının ilk yazılı belgeleri olması yönünden büyük önem taşır.

* Orhun Yazıtlarında hükümdarın halkına hesap vermesi, halkın mutluluğu için çalıştığını belirtmesi Türklerde **“demokrasi”** anlayışının bir kanıtıdır.Yine yazıtlarda geçen **“açların doyurulması, çıplakların giydirilmesi”** gibi ifadeler **“sosyal devlet”** anlayışının en açık örnekleridir.

* Türkler tarih boyunca Göktürk(milli alfabe), Uygur (milli alfabe), Soğd, Süryani, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır.

Bilim ve Sanat

* Göçebe yaşantıdan dolayı mimari gelişmemiştir.Ancak mimari, Uygurların yerleşik hayata geçmeleriyle başlar.Uygurlarla birlikte evler, tapınaklar, saraylar ve şehirler kurulmuştur.

* Türklerin her tür eşyada çeşitli hayvanların (at, koyun, keçi gibi) figürlerini gösteren motifler kullanarak yaptıkları süslemeye **“Hayvan üslubu”** denilmektedir.Bu durum Türklerin göçebe yaşam tarzı ile doğa kuvvetlerine olan inançlarından kaynaklanmaktadır.

* Göçebe yaşam sürdüren Türklerde sanat eserleri genellikle küçük ve kolay taşınabilir eşyalardır.

* Maden işlemeciliği özellikle demircilikte ilerlemişlerdir.

* **On İki Hayvanlı Takvimi** bulmaları astronomide ilerlediklerini göstermektedir.

